

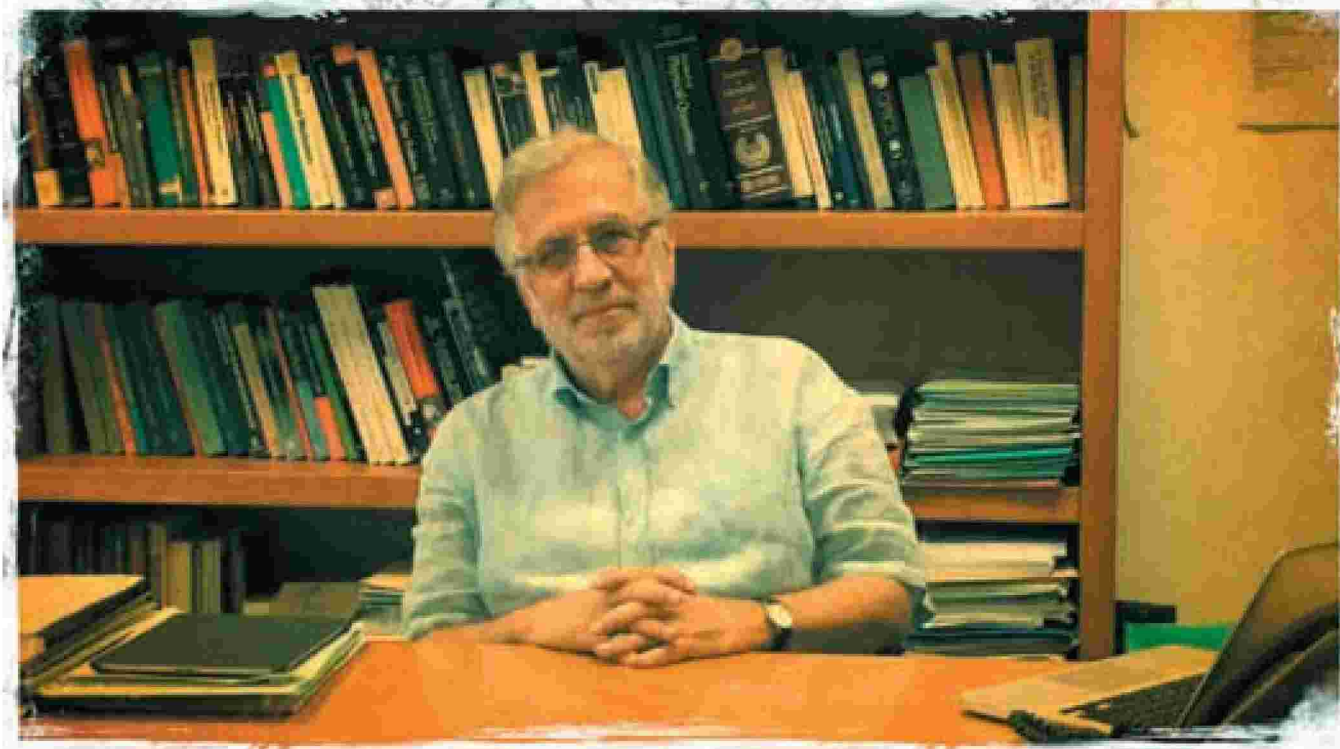
bookVOICE

Επιμέλεια:
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΜΠΙΡΜΠΙΛΗ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ / ΕΚΔΟΣΕΙΣ / ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ / ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Είναι πολύ δύσκολο να γράψεις ένα βιβλίο που να καταπιάνεται με έννοιες που αποτελούν πρόκληση για τη διάνοια του μέσου ανθρώπου και αυτό να είναι και κατανοητό και ευκολοδιάβαστο. Ο καθηγητής στο Φυσικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Κρήτης Στέφανος Τραχανάς όμως το καταφέρνει εξαιρετικά στο σύντομο αλλά πυκνό, επιστημονικό, φιλοσοφικό βιβλίο του «Το Φάντασμα της Όπερας». Πρόκειται για μια αλληγορία. Όπως στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Λερού οι θεατές θαυμάζουν και απολαμβάνουν τις δημιουργίες του ιδιοφυούς παραμορφωμένου συνθέτη δίχως να είναι αναγκασμένοι να αντικρίζουν το πρόσωπό του, έτσι, μας εξηγεί, η επιστήμη, ως άλλο φάντασμα της όπερας, κυβερνά τον κόσμο από το «υπόγειο» με τους θεμελιώδεις νόμους του μικρόκοσμου (το φάντασμα στη φύση), αλλά και ως κοινωνικός θεσμός (το φάντασμα στον πολιτισμό). Ιδρυτικό μέλος και σήμερα πρόεδρος της εκδοτικής επιτροπής των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης, μίλησε στην Α.Υ. με αντιδογματικό πνεύμα, υπερασπιζόμενος το δικαίωμα να αμφιβάλλουμε και την υποχρέωση να σκεπτόμαστε ελεύθερα.

Η αρχή της απροσδιοριστίας μάς διαβεβαιώνει ότι είναι αδύνατον να ξέρω με απόλυτη ακρίβεια τη θέση του τελευταίου μορίου του μολυβιού που χρησιμοποιώ για να γράψω την ερώτηση αυτή. Κατά πόσο λοιπόν νομιμοποιούμαστε να μιλάμε με βεβαιότητα για τις «επιστημονικές» λύσεις που προτείνουμε σε μια σειρά από συνθετότερα προβλήματα (κοινωνικά, οικονομικά κ.λπ.); Έχετε δίκιο. Πράγματι δεν μπορώ να ξέρω με απόλυτη ακρίβεια πόσο μεγάλο είναι το μολύβι σας, επειδή τα μόρια που βρίσκονται στη «μύτη» του είναι σε διαρκή «αναταραχή», σ' ένα συνεχές «χοροπηδινό», οπότε δεν μπορώ να γνωρίζω ποια ακριβώς είναι τα όρια της μύτης του μολυβιού κάθε στιγμή. Όμως αυτό το ασίγαστο «τρεμούλιασμα» των μορίων, ενώ είναι πολύ σημαντικό στον ατομικό μικρόκοσμο, είναι τελείως ασήμαντο στο δικό μας κόσμο των μακροσκοπικών αντικειμένων. Στην περίπτωση του μολυβιού σας, παραδείγματος χάριν, το «χοροπηδινό» των μορίων στη μύτη του προκαλεί ένα σφάλμα στο μήκος του ίσο περίπου με το μέγεθος ενός μορίου, δηλαδή περίπου ίσο με το ένα δέκατο του δισεκατομμυριοστού του μέτρου! Νομίζω ότι μπορείτε να... ζήσετε μ' αυτή την απροσδιοριστία! Και –κυρίως– να συνεχίσετε να γράφετε! Όσο για τη δυνατότητά μας να είμαστε βέβαιοι για τις «επιστημονικές» λύσεις που προτείνουμε σε ζητήματα πιο σύνθετα απ' ό,τι το μήκος του... μολυβιού, αυτή σίγουρα δεν υπονομεύεται από την αρχή της αβεβαιότητας αλλά από την εγγενή πολυπλοκότητα που έχουν τα κοινωνικά και ανθρώπινα ζητήματα. Μακάρι να ήταν η αρχή της

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΡΑΧΑΝΑΣ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΝΑ ΑΜΦΙΒΑΛΛΕΙΣ

Της ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΜΠΙΡΜΠΙΛΗ

Στέφανος Τραχανάς
Το Φάντασμα της Όπερας
Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης,
2014, σελ. 161, €10

αβεβαιότητας εκείνη που μας εμποδίζει να ξέρουμε με ακρίβεια πότε θα αρχίσει η περίφημη... ανάπτυξη στη χώρα. Αν ήταν έτσι, τότε το σφάλμα στον προσδιορισμό της χρονικής στιγμής που θα συμβεί το... θαύμα θα ήταν ίσως και μικρότερο από ένα δισεκατομμυριοστό του δευτερολέπτου! Ενώ εμείς εδώ συζητάμε αν το «θαύμα» θα γίνει φέτος, του χρόνου, σε πέντε χρόνια ή... ποτέ!

Χωρίς την αρχή της αβεβαιότητας, όπως εξηγείτε στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου σας, θα ήταν αδύνατον να υπάρξει ο κόσμος όπως τον γνωρίζουμε. Πρέπει να καταλήξουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι κάποιοι επέβαλε στον κόσμο την αρχή της απροσδιοριστίας έτσι ώστε να υπάρξει το σύμπαν; Μπορεί δηλαδή η επιστήμη να συνεισφέρει στον προβληματισμό περί ύπαρξης Θεού; Όποιος θέλει «σώνει και καλά» να αποδείξει την ύπαρξη του Θεού με «επιστημονικό» τρόπο, μπορεί πράγματι να κάνει το συλλογισμό που λέτε. Αφού η αρχή της αβεβαιότητας είναι υπεύθυνη –αυτό δείχνω στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου μου– για όλες τις βασικές προϋποθέσεις που κάνουν δυνατή την ανάδυση της ζωής στο σύμπαν, τότε –δεν μπορεί– κάποιοι πρέπει να τη σκέφτηκε και να την επέβαλε στο φυσικό κόσμο ως τη θεμελιώδη του αρχή. Και ποιος άλλος θα μπορούσε να είναι αυτός από το «μεγάλο σχεδιαστή», δηλαδή τον Θεό; Ο συλλογισμός αυτός είναι σίγουρα λογικός –βρίσκεται μάλιστα στον πυρήνα της κλασικής θεολογίας που ταυτίζει τον Θεό με το «πρώτο κινούν»–, δεν είναι όμως επιστημονικός συλλογισμός γιατί το συμπέρασμα δεν μπορεί να υποβληθεί σε εμπειρικό έλεγχο, αφού ο Θεός είναι –εξ ορισμού– πέρα και

έξω από τη φύση. Ας το πάρουμε απόφαση. Η επιστήμη έχει πολύ ταπεινότερη αποστολή από το να συμβάλει στον περί Θεού προβληματισμό μας. Η επιστήμη ασχολείται μόνο μ' εκείνα τα «κατώτερα πράγματα» που μπορούν να αποδειχθούν αληθή ή ψευδή με εμπειρικό τρόπο. Ο Θεός σίγουρα δεν είναι τέτοιο «πράγμα» κι επομένως οι περί Θεού συζητήσεις είναι έξω από τα όρια της επιστήμης. Ευτυχώς για την επιστήμη, θα έλεγα, γιατί τότε θα σφάζονταν και οι επιστήμονες μεταξύ τους όπως συνήθως κάνουν οι πιστοί και τα ιερατεία των διαφόρων θρησκειών σ' όλη την ανθρώπινη ιστορία. Όσο πιο μακριά κρατιέται λοιπόν η επιστήμη από τα θεολογικά ζητήματα τόσο το καλύτερο για την επιστήμη και τη... θεολογία!

Σε τι έγκειται ο αντιδογματισμός της επιστήμης τον οποίο χαρακτηρίζετε ως μια θεμελιώδη κατάκτηση του ανθρώπινου πολιτισμού; Έγκειται σ' αυτό το «πνεύμα της αμφιβολίας». Ότι σε ζητήματα όπου δεν έχουμε ακόμα επαρκή δεδομένα για να αποφανθούμε με κάποια βεβαιότητα –έστω προσωρινή– πρέπει να είμαστε διαρκώς ανοικτοί στο ενδεχόμενο να έχουμε κάνει λάθος. Πηγαίνοντας ένα βήμα πιο πέρα, θα έλεγα ότι η αντιδογματική στάση απέναντι στα πράγματα μας επιβάλλει να βάζουμε τα γεγονότα πάνω από τις γνώμες και τις πεποιθήσεις μας κι όχι το αντίθετο. Το αντιδογματικό πνεύμα –αυτό που θα 'πρεπε να καλλιεργεί μια πραγματικά επιστημονική παιδεία– δεν αναγνωρίζει απόλυτες αλήθειες που εξαιρούνται από την υποχρέωση να υποβάλλονται σε εμπειρικό έλεγχο. Στη δημοκρατική «πολιτεία των ιδεών» τέτοιες «ευγενείς αλήθειες» δεν είναι αποδεκτές. Όλα είναι υπό δοκιμή. Η μόνη

αυθεντία είναι η εμπειρική πραγματικότητα. Αντιλαμβάνεστε όμως ότι μια τέτοια «αυθάδης» πνευματική στάση δεν είναι πολύ δημοφιλής σε όλα τα δογματικά συστήματα –θρησκευτικά, ιδεολογικά, πολιτικά και άλλα– και τα «ιερατεία» που τα διακονούν. Π' αυτό και η επιστήμη είναι κάτι σαν το «φάντασμα της όπερας» στον πολιτισμό μας. Απολαμβάνουμε τη «μουσική», τα «προϊόντα» της επιστήμης δηλαδή, αλλά το αληθινό της πρόσωπο –το θεμελιώδη αντιδογματισμό της– αρνούμαστε να το αντικρίσουμε. Ας μένει καλύτερα στο... υπόγειο. Όμως γι' αυτό δεν φταίνει μόνο τα «ιερατεία». Φταίει κι ένα μεγάλο μέρος της επιστημονικής κοινότητας –ιδίως των τελευταίων δεκαετιών– που έχει πλήρως παραιτηθεί από την ευρύτερη παιδευτική αποστολή της επιστήμης, όπως την οραματίστηκε ο διαφωτισμός και η μεγάλη πνευματική παράδοση που δημιούργησε.

Αναδεικνύετε στο βιβλίο σας με την αναφορά στο «Two Cultures» του Snow το θέμα του επιστημονικού αναλφαριθμητισμού, ο οποίος πλέον δεν ενοχλεί κανέναν στην κοινωνία μας. Είναι προφανές ότι η απάντηση σε αυτό δεν μπορεί να έρθει με την εντατικοποίηση της επίλυσης ασκήσεων φυσικής και μαθηματικών στο σχολείο. Πού κατά τη γνώμη σας πρέπει να εστιάσουμε τις προσπάθειες του εκπαιδευτικού μας συστήματος για να διασφαλίσουμε ότι η επιστήμη θα αποτελεί καταστατικό στοιχείο του σώματος γνώσεων του εγγράμμου πολίτη; Η επίλυση ασκήσεων, που λέτε, δεν είναι κακή από μόνη της. Έχει να κάνει περισσότερο με το «πνεύμα» των ασκήσεων που οι περισσότερες είναι τελείως «στημένες» και εμπεδώνουν στους μαθητές –και τελικά σ' όλη την κοινωνία– την απωθητική εντύπωση ότι η επιστήμη δεν είναι παρά μια διεστραμμένη ασκησιολογία που έχει τελείως αποκοπεί από τον πραγματικό κόσμο «εκεί έξω». Αυτόν τον υπέροχο πραγματικό κόσμο που περιμένει να γοητευτούμε απ' αυτόν και να μας κινηθεί η περιέργεια να τον καταλάβουμε. Κι αν αυτή η «φλόγα» ανάψει, τα υπόλοιπα είναι... εύκολα. Απ' αυτή τη «φλόγα» ξεκίνησε κάποτε –σε τούτη δω τη χώρα– η περιπέτεια της επιστημονικής κατανόησης του κόσμου και αυτή τη «φλόγα» θα πρέπει να φροντίζει να ανάψει ένα καλό σχολείο πάνω απ' όλα. Όχι να σου γεμίσει το μυαλό με απαντήσεις σε ανερώτητα ερωτήματα, αλλά να σε μάθει να ρωτάς και να έχεις την περιέργεια να μάθεις την απάντηση. Το «άναμμα της φλόγας» είναι λοιπόν το στοιχείο για ένα εκπαιδευτικό σύστημα κι όχι το «σώμα των γνώσεων» που θα σου φορτώσει στο... σκληρό δίσκο. Γνώσεις που έτσι κι αλλιώς θα έχουν παλιώσει σε λίγα χρόνια. Δεν είναι όμως καθόλου εύκολος στόχος, εκτός των άλλων διότι δεν είναι καν επιθυμητός απ' όλους. Τους πολίτες που έχουν εν-

στερνιστεί τον επιστημονικό τρόπο σκέψης –και χρειάζονται γεγονότα για να πειστούν κι όχι κηρύγματα– δεν νομίζω ότι τους θέλουν πολλοί. Είναι μάλλον ανεπιθύμητο είδος.

Στο σημείο όπου προβάλλετε τη συνεισφορά της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας στη σύγχρονη επιστήμη, αναφέρετε ότι αυτή η πολύτιμη συνεισφορά είναι κληρονομιά όχι των κατοίκων του τόπου ούτε των ομιλούντων τη γλώσσα, αλλά οποιουδήποτε μπορεί να πάει αυτή τη συνεισφορά παραπέρα και να την καταστήσει εργαλείο διερεύνησης των μυστηρίων του κόσμου. Μπορούμε να πούμε ότι με αυτή σας τη θέση γκρεμίζεται ο εθνικός μύθος περί περιούσιου λαού, ο οποίος στο όνομα του έργου των προγόνων του δικαιούται να διεκδικεί τα πάντα; Δεν μπορώ παρά να προσυπογράψω αυτά που λέτε προσθέτοντας μόνο τούτο: Ότι η ελληνική κληρονομιά στην επιστήμη (και όχι μόνο) είναι ευθύνη, δεν είναι προνόμιο. Κι αν την επικαλούμαστε όχι για να εμπνευστούμε απ' αυτήν και να την πάμε πιο πέρα, αλλά για να... ψηλώσουμε εμείς οι ίδιοι, μάλλον σαν ξεπεσμένοι κληρονόμοι θα μοιάζουμε παρά οτιδήποτε άλλο. Τα παρόμοια παραδείγματα είναι πολλά και αξίζει να τα σκεφτούμε για λίγο. Ας αφήσουμε λοιπόν τις αυτιστικές θεωρίες μας για τον προνομιούχο λαό που είμαστε κι ας στρωθούμε στη δουλειά, μήπως και ανακτήσει κάποτε η χώρα μας λίγη από τη χαμένη αξιοπρέπεια της.

Θέτετε και το θέμα των «ψεκασμένων». Είναι ένα σημαντικό ποσοστό συμπολιτών μας οι οποίοι πιστεύουν κάθε είδους θεωρία συνωμοσίας. Πώς συμβαίνει και ενώ ζούμε σε μια εποχή που θριαμβεύει η επιστήμη, ολοένα και περισσότεροι άνθρωποι να παραδίδονται χωρίς αντίσταση στις πιο ακραίες μορφές ανορθολογισμού και παραπιστήμης; Παρότι «επινώ» κατά καιρούς διάφορες απαντήσεις στο ερώτημα αυτό –κάποιες απ' αυτές τις γράφω και στο βιβλίο μου– εντούτοις η πιο ειλικρινής μου απάντηση είναι τούτη: Δεν ξέρω. Μετά μάλιστα και την πρόσφατη δημοσκόπηση των πανεπιστημίων Μακεδονίας και Οξφόρδης –που βγάζει ανατριχιαστικά ποσοστά των συμπατριωτών μας να πιστεύουν στις πιο εξωφρενικές θεωρίες συνωμοσίας– είμαι ακόμα πιο διστακτικός στο να προσφέρω αυτοσχέδιες απαντήσεις σ' ένα θέμα που απασχολεί επί χρόνια επαγγελματίες κοινωνικούς επιστήμονες και ψυχολόγους. Ας μείνουμε λοιπόν σ' αυτό το «δεν ξέρω», που είναι σίγουρα μια... επιστημονική απάντηση αν μη τι άλλο!

Ποιος ήταν ο στόχος σας γράφοντας αυτό το βιβλίο; Θα το καταλάβει εύκολα ο αναγνώστης του βιβλίου, αλλά και τούτης της συνέντευξης με τις τόσο ενδιαφέρουσες ερωτήσεις που μου κάνατε. Ευχαριστώ πολύ. Α

www.athensvoice.gr

Διαβάστε όλη τη συνέντευξη στο site